

ELŐSZÓ

Társaságunk lapja, hagyományainkhoz hűen, ismét olyan számmal jelentkezik, amelyben hazai szerzők munkáit tesszük közzé, mintegy körképet nyújtva arról, hogy mely kérdések foglalkoztatják napjainkban a Polányi Mihály posztkritikai filozófiája iránt érdeklődő, szövegeit értő módon interpretáló kutatókat.

Ez a körkép tanulságokkal szolgálhat azt illetően, hogy a rendszerváltozással egy időben meginduló hazai recepció tizennyolc év eltelte után mely kérdéseket találja elsősorban ösztönzőnek, illetve Polányi gondolkodásának mely aspektusai bizonyulnak napjainkig feltáratlannak. A szerkesztők örömmel konstatálták, hogy a posztkritikai filozófia vonzereje és az iránta mutatkozó érdeklődés töretlen. Megállapíthatjuk továbbá, a közreadott munkák arról is tanúskodnak, hogy a kilencvenes években meghatározó, főképpen a tudománytörténet és a tudományfilozófia problémáira koncentráló írások mellett olyan elemzések is megszületnek, amelyekben Polányi értelmezői a továbbgondolás új irányait keresik.

Tekintettel arra, hogy Polányi Mihály nem csak korának jelentős filozófusa, hanem kiváló fizikokémikusa is volt, nem hiányozhatnak a lapból a kémikusi pályáivet, vagy a természettudományos vonatkozásokat elemző írások sem.

Paksi Dániel Polányi Mihály evolúciós elképzeléseit elemzi. Rámutat, hogy miért is játszik kitüntetett szerepet az evolúció Polányi filozófiájában, majd ismerteti Polányinak a tudomány uralkodó dogmáit határozottan elutasító biológia- és evolúcióértelmezését. Paksi felhívja olvasói figyelmét, hogy az élet és az evolúció rendezőelveit megfogalmazó Polányi jogos kritikával lép fel az uralkodó neodarwiniánus evolúcióértelmezéssel szemben. Írása végén pedig megvizsgálja Csányi Vilmos általános evolúcióelméletét, amelynek keretében Csányi mások mellett Polányira is építve kísérel meg választ találni azokra problémákra, amelyeket részben már Polányi is fölvetett.

Bényei Attila írásában szemlélteti, hogy Polányi Mihály mint annyi más területen, a reakciókinetikában is alapvető meglátásokkal gazdagította tudásunkat. Kiemeli, hogy Polányi ismerte fel a termodinamika és a reakciókinetika összekapcsolásának lehetőségét, és jelentős részt vállalt a modern reakciókinetika megalapozásában, amely tudományterületen számos paradigmaváltás történt a XX. század során. Ezek a változások a fogalomhasználat, a kísérleti módszerek és az eredmények interpretálásán túl az alkalmazott matematikai leíró módszereket is érintették. Mint

a kémikus Polányi cikkeinek alapos ismerője állítja, hogy a tudományos publikációk több mint fél évszázad távolságából is lenyűgözik az olvasót. A szemléletes példák, a világos matematikai levezetések, a mélyreható következtetések felismerése igazi polihisztorra vallanak.

Demeter Tamás a fizikalizmust mint a világ alapvető természetére vonatkozó – világnézetként is felfogható – álláspontot mutatja be, amely elkötelezi magát a világ egy meghatározott szemléletmódja mellett, bizonyos ontológiai elkötelezettségeket vállal, másokat pedig elutasít. A fizikalizmus mint filozófiai program elkötelezettje annak, hogy a mentális tulajdonságokat úgy szemlélje, mint amelyeket végső soron fizikai tulajdonságok határoznak meg. Demeter rámutat a fizikalizmus egyik támadható pontjára; a többszörös realizáció fogalma a mentális tulajdonságok magyarázatában inkohereus annak ellenére, hogy a fizikalista metafizikákban kulcsszerepet játszik a magasabb szintű, azaz nem-fizikai tulajdonságok fizikaitól való függőségének magyarázatában. Írásában azonban nem a fizikalizmus feladását, hanem a mentális tulajdonságok realizáción alapuló elméleteinek elvetését javasolja.

Majoros György azon posztkritikai filozófiából következő párhuzamokra hívja fel a figyelmet, amelyek a tudományos és az etikai ítéletalkotás során figyelhetők meg. Megállapításait arra alapozza, hogy a *Személyes tudás* lapjain Polányi igen árnyalt, hajlékony és teljességre törekvő ismeretelméletet tesz közzé. A fogalmi reform eredményeképpen megszülető és szemléletes példákkal operáló ismeretelmélet álláspontjáról így biztosított az átjárás az erkölcs, a vallás és a művészetek területére is. Majoros szerint ez teszi lehetővé, hogy közös vonásokat keresve összehasonlítsuk Polányi etikai és tudományos ítéletalkotásra vonatkozó tanításait. Írásának végén megállapítja, hogy bár Polányi ismeretelméletének és tudományfilozófiájának kiterjesztése érdekes lehetőségeket vet fel az erkölcs területén, ezeket Polányi kevésbé aknázza ki.

Szívós Mihály azt a kérdéskört tekinti át, hogy Polányi felismerései milyen szerepet játszottak a közgazdaságtan, a menedzsmenttudományok, valamint az innovációelmélet területén az utóbbi húsz év során. A recepció fontosabb momentumait is rögzítő Szívós kijelenti, hogy a személyes és a hallgatólagos tudás elméletének közgazdaságtudományi recepciója korántsem merült ki, sőt felhívja a figyelmet a továbbgondolásra érdemes, napjainkig feltáratlan lehetőségekre. Meglátása szerint a jelenlegi erőfeszítések zöme arra irányul, hogy az innovatív képesség fokozása érdekében elősegítsék a vállalati egységeken belül felhalmozódott hallgatólagos tudás továbbadását és részben explicitté tételét. Megjegyzi azonban, hogy a vállalatokon belüli kísérletek egy jelentős része jellegeből fakadóan nem kap nyilvánosságot, ugyanis ellenkező esetben elveszne az eredményekből származó gazdasági versenyelőny.

N. Tóth Zsuzsa Polányi filozófiájának fordításelméleti szempontú továbbgondolására tesz kísérletet. A szerző csodálkozásának ad hangot, amikor megállapítja, hogy az elméleti és alkalmazott nyelvészek körében Polányi Mihály neve és filozófiája bár

nem teljesen ismeretlen, de lényegi hatást mindeddig sem a személyes tudás, sem pedig a hallgatólagos tudás elmélete nem gyakorolt a nyelvészetre. A viszonylag új interdiszciplináris szakterület, a „fordítástudomány” (Translation Studies) irodalmában sem lehet Polányira történő hivatkozásra bukkanni. N. Tóth Zsuzsa ezzel az írásával a Polányi recepció egy új irányának kezdeményezője, ugyanis állítása szerint Polányi fogalmaival, a hallgatólagos integráció elméletére támaszkodva leírható a fordítás folyamata. Ehhez azonban Polányinak az írott nyelvet és az egynyelvű kommunikációt, valamint a nyelvet tárgyként kezelő kommunikációs helyzeteket elemző szövegeiben közzétett gondolatait szükséges kiterjeszteni mindazon kommunikációs helyzetekre, amikor a nyelv nem tárgy, hanem eszköz, illetve a nyelvek közti értelemadásra és értelemolvasásra, azaz a fordításra is. N. Tóth Zsuzsa írásának érdeme, hogy rámutat ennek a kiterjesztésnek a lehetőségére.

Kmeczkó Szilárd írásában áttekinti azokat az okokat, amelyek megnehezítették vagy akadályt emeltek Polányi Mihály filozófiájának recepciója elé. Két okot emel ki: Polányi stílusának sokrétűségét és retorikai elemekben való gazdagságát, továbbá gondolkodásának transzcendenciára nyitottságát. R. T. Allen valamint Th. A. Langford és W. H. Poteat elemzéseiből kiindulva megvizsgálja, hogy milyen nehézségeket eredményez, ha Polányi filozófiáját összefüggő egészként, nem pedig elkülönített problémákkal összefüggésben értelmezzük.

A Polányi család írástudói közé tartozott Polányi Adolf, a legidősebb Polányi fiú, aki 1920-ban elhagyta Magyarországot. Előbb Olaszországban élt, majd Brazíliába távozott, ahol kazánmérnökként működött. Hazájában majdhogynem ismeretlen. A szerkesztők az ifjú Polányi Adolf szellemi útkeresésének kívánnak emléket állítani egy Polányi Adolftól származó, korábban még nem publikált visszaemlékezés közreadásával, valamint a Huszadik Század című folyóirat 1905-ös évfolyamában *A japán kapitalizmus fejlődése* címmel már megjelent közgazdasági tárgyú tanulmány újraközlésével. Mindkét szöveget Gábor Éva gondozta.

Folytatjuk a Polányi Mihály kéziratok hagyatékában fellelhető, máig kiadatlan írások közlését lapunk hasábjain. Gecsei Kolos körültekintő szöveg gondozásának köszönhetően megismerhetünk néhány, Polányi Mihály 1907-ben megkezdett jegyzetfüzetében fennmaradt eddig publikálatlan írást, amelyek a fiatal Polányi sokoldalú érdeklődését, tudományos és szellemi tájékozódását szemléltetik. Persze a Polányit jól ismerők eddig is tudták, hogy Polányi Mihály kései pályamódosítása nem jelentett törést a pályáíven, így azt nem kellett, hogy megelőzze érdeklődésének gyökeres átalakulása. A korai írások azonban mindennek közvetlen bizonyítékával szolgálnak.

Társaságunk 2005. szeptember 5-6-án Arthur Koestler születésének 100. évfordulója alkalmából tudományos konferenciát rendezett. Mintegy fél évvel ezt követően jelent meg a Typotex kiadónál Szívós Mihály *Koestler Arthur. Tanulmányok és esszék* című könyve. A szerző műhelyvita keretében mutatta be könyvét és ismertette, hogy mi is indította őt a könyv megírására, mennyiben sikerült az eredeti tervét megvalósítania. Beszámolt továbbá a nemzetközi Koestler kutatás jelenlegi állásáról

és a kutatás napjainkban gyümölcsözőnek bizonyuló irányzatairól, valamint a könyvében is nagy terjedelemben tárgyalt Polányi – Koestler kapcsolatáról, annak történetéről és belső dinamikájáról. Szívós Mihály expozeját vita követte. Ez nem került bele a lapba.

Ezt követően közöljük Hidegkuti Béla, Ausztráliában élő neves Koestler kutató Szívós Mihály könyvéről írt recenzióját. Hidegkutit nem kell bemutatni lapunk olvasóinak, hiszen a Koestler évforduló kapcsán is olvashattunk tőle írást, de ő publikálta a Polanyiana 1995/4 számában az első magyarul is elérhető nagyobb lélegzetű elemzést Polányi Mihály és Koestler Arthur több évtizeden átívelő barátságáról és együttműködéséről.

Lapunk szerkesztői a címmel egyetértésben úgy döntöttek, hogy közzéteszik Oláh György Nobel díjas kémia professzor Gábor Évának, Társaságunk titkárának címzett levelét. A tudományfilozófiai vitákat jól ismerő Oláh professzor levelében – lapunk olvasóival is – megosztja a Popper, Kuhn és Polányi kapcsolatára vonatkozó megállapítását, amely a zajosabb karriert befutó Kuhnnal szemben igen kedvező Polányi Mihályra nézve.

A Polanyiana, amint azt lapunk olvasói már megszokhatták, a szervezeti élet eseményeit dokumentáló Hírek rovattal, Társaságunk tagjainak érdeklődésére számot tartó ismertetővel, valamint a testvérlapok tartalmának közzétételével zárul.

Kmeczkó Szilárd